

Türkmen zenanynyň taryhy täleýi – 4 / makalanyň dowamy

Category: Edebi makalalar, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 21 января, 2025

Türkmen zenanynyň taryhy täleýi – 4 / makalanyň dowamy TÜRKMEN ZENANYNYŇ TARYHY TÄLEÝI

Taryh näce bize tarap süýşdugiçe aýal maşgalanyň durmuşda ýerine ýetirýän işleri, borçlary şonça-da giñelipdir. Ol öý hojalykçy aýallygyndan döwlet ~ jemgyýet, uruş-dawalary çözüji, ylalaşdyryjy, sazanda, bagşy, şahyr we ş.m. derejelerde-de özünü tanadypdyr. Aýratynam türkmen zenanynyň günü tä garassyzlygymyzy alýançak agyr boldy. Onuň bir ujuny şu günler 50-55-60 we ondan aňyrrak ýaşan garry aýallar, oral aýallar gowy bilyändirler. Indi XX asyryň soňlanyp barýan mahalynda «0ktýabr rewolýusiýasyndan» öň doglan (1917) aýaly hæzir aýatda diri tapaýmak kyn. Ondan bärde 20-nji, 30-njy, 40-njy, 50-nji ýyllarda doglan, şu gün ýaşy birçene ýeren zenanlar «kollektivizasiýanyň», «industrilizasiýanyň», Beýik Watançylyk urşunyň, surnukdyryjy pagta meýdanlarynyň şatysyny gerdenlerinde çekdiler.

Ýogsam näme?! 1941-1945-nji ýyllaryň Beýik Watançylyk urşy aýal üçin elhenç synag bolupdy. Iň agyr zähmet, iň agyr iş, iň tükeniksiz gaýgy ärini, oglunu, doganyny ýa-da kakasyny frontda ýitiren türkmen aýalyna, türkmen gelnine, türkmen gyzyna düşüpdi ahyryn!

Diň özümize birneme ýakyn bolan (taryhy möhlet jähtden – A.R.) 1941-1945-nji ýyllarda türkmen aýalynyň gören horluklary däl, ondan aňynda, baryp 30-njy ýyllarda zenan maşgala nähili garalandygy, eger ol sowatlylyga, demokratiýa tarap sähel oñaýly ädim ätse, nähili güne düşýändigi taryhdan mälimdir. Bu gaýratly maşgala 1924-nji ýylда öňki kompartiýanyň agzalygyna giripdi. Şol sebäpli ony 1925-nji ýylyň 6-njy aprelinde wagşylarça öldüripdirler. 34 gezek pyçaklanan Annajemalyň yzynda 11 ýaşly gyzy Oguljemal, 8 ýaşly ogly Daýhan galypdy.

Daýhan Akmämmedow öñki Sowet häkimiýeti ýyllarynda belli partiýa sowet işgäri boldy.

Respublikan «Bilim» jemgyýetinde, «Türkmenistan» neşirýatynda işledi. Gökdepe raýkomynyň aýallar bölümünün müdiri olan bu täsin ykbally aýal hakda ilkinji bolup, uly rus ýazyjysy Nikolaý Tihonow (1896-1979) «Annajemalyň ölümü» atly meşhur ocerkini ýazdy.

Hakykatdanam Annajemal Hydyr gyzynyň hyýanatçylykly öldürilen wagtlarynda – 1926-1930-nky ýyllarda N.Tihonow Türkmenistanyň durmuşy bilen tanşyp, «Pöwrize polkownigi», «Ýorga» ýaly eserlerini ýazyp ýordi. Ol barada Berdi Kerbabaýew «Ömür boýy» diýen ýatlamasynda ýazýar. Şeýlelikde, Annajemalyň ölümine ilki seslenme olan şol ocerkden bir parçany bolşy ýaly sözme-söz terjimedede getireliň:

«Jemal öýüne gaýdyp gelende, oña erkek dogany garaşyp durdy.
Ol agras nazaryny ona dikip, şeýle diýdi:

– Sen jynotdelden git, bolmasa sen biziň bilen ýaşamarsyň.
Asla dogmadyk ýaly bolarsyň. Besdir bu masgaraçylyk!
... Öýüň işigi goparylgydy... Atlylar Annajemaly pyçaklap öldürdiler-de, zut gitdiler. Çagalar daň atynça ejelerinim jesediniň ýanynda ýatdylar. Irdən hemme ýerden goňşular ýygnanyşdy, erkekler bolsa yz çalmaga gitdiler...»

Bu waka taryhy kitaplarda telim gezek nygtaldy.

Annajemal ak ýürekden demokratiýa, garaşszlyk ugrunda göreşýär, şoňa ynanýar. Şol yny ugrunda hem gurban bolýar. Emma onuň ýüreginden ynanyp, arzuw dddn garaşszlygy entek daşdady. Çünkü Annajemalam, onuň döwürdeşleri Ene Kulyýewa, Amandursun Çili gyzy-da, beýleki sada aýal-gyzlar hem Sowet häkimiýetiniň, kommunistik partiýanyň totalitar maksadyny bilenokdylar, ol döwürde bu «gyzyl sosializmiň» asyl matlabyny hiç kimem bilmeýärdi. Oňa entek möhlet örän uzakdy. 90-njy ýyllara çenli aralykda 30-njy ýyllaryň nähak tutha-tutlugu, 40-njy ýyllaryň Jahan urşy, 50-nji ýyllaryň ýanamalary, 70-80-nji ýyllaryň durgunlygy ýatyrdy. Garaz, ERKINLIK, BAGT, AÝALLAR AZATLYGY, GARAŞSYZLYK, DEMOKRATIÝA ýaly beýik sözler

öz asyl, tebigy manysyna eýe bolýança, türkmen zenanlary gözü bagly guş ýaly stanok başynda-da, ekin meýdanlarynda-da, gazy-haşar işlerinde-de ýüreklerinde gowulygy besläp, sosializm üçin, kommunizm üçin jan aýaman işleýärdiler. Bular türkmen aýallarydy, ýöne ýetmiş ýylyň – SSSR totalitar sistemasыnda özleriniň ZENANLYK BEÝIK ŞAHSYÝETINI duýmadylar. Olar gara güýjüň görnüşi ýaly görülyärdi, emma gözellok çeşmesi, bagt, maşgala ojagynyň söýesi hasaplanmaýardy.

(dowamý bar)...

Abat Sahatowna RYZAÝEWA. Edebi makalalar